

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ
BELEDİYELER BİRLİĞİ

Yeni Anayasaya İlişkin
GEREKÇELİ
GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

Mart 2012

Yeni Anayasaya İlişkin
Gerekçeli Görüş ve Öneriler

Yayına Hazırlayan
GABB Basın Yayın Birimi

Grafik –Tasarım
Naturel Ajans
Tel: 0 (412) 251 61 98
Faks : 0 (412) 251 61 99

Basımevi
Gün Matbaası
Beşyol Mah. Akasya Sok. N: 23
Küçükçekmece-İSTANBUL
Tel: 0212 580 63 81

Basım Tarihi
Mart 2012

SUNUŞ

Toplumsal Barış İçin
Birlikte Yaşam İçin
Yeni Bir Başlangıç İçin
Yeni Bir Anayasa

Neden yeni bir anayasa sorusuna verilecek onlarca yanıt vardır. Her şeyden önce on yıllardır devam eden kardeş kavgasını nihayete erdirmek, yeni bir başlangıç yapmak, kavgasız, nizasız, eşit ve özgür birlikte yaşamın kapılarını sonuna kadar aralamak, ülkenin en can yakıcı sorunu olan Kürt sorununun demokratik barışçıl çözümü için yeni bir anayasa elzemdir. Yeni bir anayasanın sosyal koşulları da her zamankinden daha uygundur.

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze değin, toplumumuzun çoğulcu, etnik, dilsel, kültürel, dinsel, mezhepsel yapısı reddedildi. Tek tip toplum yaratma çabası büyük insani ve mali kayıpları beraberinde getirdi.

Cumhuriyetin kuruluşundan beri izlenen tekçi ve aşırı merkezietçi politikalar başta anayasalar olmak üzere hukuk kaidelerinde de yerini bulmuştur. Anayasal ve yasal düzen çatışmaları, toplumun sevinçte ve tasada giderek parçalanmış bir hal almasına yol açmıştır. Gerek anayasal ve gerekse yasal ötekileştirme politikaları günümüz Türkiye'sinde etnik, kültürel, inançsal topluluklar arasında büyük kırılma ve çatışmaların derinleşmesi riskini doğurmuştur.

Bütün bu riskleri aşmanın en etkin yolu toplumumuzun çoğulcu yapısından hareketle tüm etnik, kültürel ve inançsal toplulukların öncelikle tanınmasını ve kendini geliştirecek, koruyacak, temsil edebilecek anayasal ve yasal yeni bir dizaynla mümkündür.

Değişen ve dönüşen dünya şartlarının gerisinde kalan cumhuriyet rejiminde; her reform talebi, devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünün bozulacağı korkusuna takılmıştır. Cumhuriyet rejiminin çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmasını engelleyen bu korkuyu aşmanın en önemli yolu, çağın yeni yönetim anlayışına uygun adem-i merkezîyetçi, somut ifadeyle bölgesel yönetim modeline geçişin sağlanacağı yeni bir anayasa ile mümkündür.

Türkiye halkları olarak, adalet, eşitlik, özgürlük ve güvenlik içerisinde birlikte yaşamı tesis etmek için yeni bir anayasayı hür irademizle oluşturmak durumundayız.

Türkiye Halklarının Yeni Toplumsal Sözleşmesi;

Tüm halklarımızın adil, sosyal ve ekonomik bir düzen içerisinde birbirini karşılıklı tanıma, anayasa ve kanunlar karşısında eşit ve demokratik bir zeminde yaşamalarının teminatı olacaktır.

Tüm Türkiye halklarının kültürlerini, geleneklerini ve dillerini korumalarının ve geliştirmelerinin teminatı yeni anayasa olacaktır.

Her insanın doğuştan sahip olduğu onur, kaliteli bir yaşam,

kültürel ve ekonomik gelişmesinin teminatı, yeni anayasamız olacaktır.

Bu anayasa, herkesin farklı olabileceği ve yasalar karşısında eşit olduğu, herkesin, herkesin varlığına saygı duyduğu demokratik ileri bir toplumun oluşturulması ve bunun korunmasını garanti edecek yeni bir anayasa olacaktır.

Türkiye halklarının tüm dünya halklarıyla barışçıl ilişkiler geliştirecek, kendi bölgesindeki barışın teminatı olacak ileri demokrasi ülkesinin varlığının teminatı olacak yeni bir anayasadır.

Egemenliği, kayıtsız koşulsuz Türkiye halklarının hür iradesine atfedecek yeni anayasayı oluşturma sürecinde yer alan, katkı sunan her kişi ve kesimin, gelecek nesillerin hür vicdanlarında saygın yerlerinin, ilelebet olması temennisiyle...

GABB

ANAYASAYA İLİŞKİN TEMEL İLKELE RAPON

**GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGEŐİ
BELEDİYELE BİRLİĞİ**

BAŞLANGIÇ İLKELERİ

Başlangıç bölümü, anayasanın temel felsefesini ve ruhunu yansıtan, hangi saiklerle ve ne tür hedeflere yönelik olarak yapıldığını bildiren, hukuki niteliğinden ziyade içerdiği siyasi mesajla ön plana çıkan bir metindir. İlk bakışta nasıl bir anayasayla karşı karşıya olunduğu hakkında bir ön bilgi oluşturur. Bu özelliği nedeniyle anayasanın Başlangıç bölümünün kaleme alınması büyük önem arz eder.

Bu anayasa;

1- Kısa ve özlü olmalıdır.

Başlangıç bölümü, 1982 Anayasası'nın tam tersine, kısa ve özlü olmalıdır. Sonu gelmeyen uzun cümlelerle kurulu ve anlaşılması güç olan bir metin olarak değil, olabildiğince kısa olmalı, yalın ve özlü bir anlatım içermelidir.

2- Evrenin ve insanlığın bir parçası olarak içte ve dışta barış idealini hedeflemelidir.

Yeni anayasa her ne kadar Türkiye halklarının kendi arasında yaptığı bir siyasi sözleşme olsa da, bu durum, bizlerin aynı zamanda bütün bir insanlık ailesinin ve bundan da öte evrenin bir parçası olduğumuz gerçekliğini ihmal etme sonucunu do-

ğurmamalıdır. Aksi takdirde, evrensel olanı dışlayan kaba bir millici anlayışın tuzağına düşmüş oluruz. Bu nedenle, Başlangıç bölümünde, anayasanın öznesi olan Türkiye halklarının, evrenin ve insanlığın bir parçası olarak hem içeride ve hem de dışarıda barış idealine olan bağlılığına açıkça vurgu yapılmalıdır.

3- Herhangi bir şahsiyete, ideolojiye, dine, mezhebe, zümreye, gruba ve etnisiteye atf yapılmamalıdır.

İlk kez kendi özgür iradesiyle bir toplumsal sözleşme mahiyetindeki bir anayasayı yapma fırsatını elde eden Türkiye halklarının, eşit ve özgür yurttaşlar olarak yeni bir anayasaya sahip olabilmemesinin asgari koşulu, bu anayasanın, herhangi bir şahsiyete, ideolojiye, dine, mezhebe, zümreye, gruba ve etnisiteye atf içermemesidir. Ancak böylelikle bu anayasayı herkesin anayasası haline getirebilmek mümkün olabilir. Aksi takdirde, atf yapılan sosyo-kültürel kümeye mensup olanlarla olmayanlar arasında bir ayırım yapılmış olunur ki, bu durumda eşitlikten ve özgürlükten söz etmek mümkün olamaz. Nitekim, Türkiye'nin bugüne kadar sosyo-kültürel alanda yaşadığı sorunların en önemli sebebi, başta Anayasa olmak üzere bütün bir mevzuatın bu türden atflar içermesidir.

Anayasanın herhangi bir kişi, kurum, ideoloji ya da kültürel kümeye referansta bulunmaması ve bunlara yönelik bir kutsallık ya da meşruiyet kazandıracak bir ima içermemesi, insan haklarına saygılı, demokratik hukuk devleti ilkesinin de onsuz olmaz koşuludur. Zira bunlardan herhangi birine atf içeren bir anaya-

sanın yürürlükte bulunduğu bir toplumda ne insan haklarından ne demokrasiden ne de hukukun üstünlüğünden söz edilebilir.

4- Birlikte yaşam iradesine vurgu yapılmalıdır.

Bugüne kadar yapılan anayasalar, hem yapılış yöntemleri hem de içerikleri itibariyle “zorunlu birlikteliğin” birer nişanesi oldular. Yeni anayasayı, eşitlik ve özgürlük temelinde yeni bir başlangıcın ve “gönüllü beraberliğin” bir ifadesi haline getirebilmek için Başlangıç bölümünde birlikte yaşam iradesine vurgu yapılmalıdır.

5- Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerleri esas almalıdır.

Türkiye halklarının yeni anayasayla birlikte kurmaya çalıştığı sosyo-politik birliğin temel siyasi ve hukuki değerleri mutlaka Başlangıç bölümünde yer almalıdır. Yeni anayasanın, bugün itibariyle insanlığın ortaklaştığı evrensel değerler kümesi içerisinde yer alan demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerler üzerine kurulu olduğu açıkça ifade edilmelidir.

6- Her türlü ayrımcılığı reddetmeli, farklılıkları ve toplumun çoğulcu yapısını tanımalı, bu yapının sürdürülebilirliğini garanti altına almalıdır.

Yeni anayasayı bir toplum sözleşmesi olması yanı sıra bir

“ortak kimlik belgesi” haline getirebilmenin bir gereği olarak, Başlangıç bölümünde her türlü ayrımcılığın reddedildiği, toplumun doğal yapısında mevcut olan her türlü farklılığın ve toplumun çoğulcu yapısının tanındığı ve bu yapının sürdürülebilirliğinin garanti altına alındığı belirtilmelidir.

7- Demokratik, ekolojik ve cinsiyet özgürlükçü bir yaklaşım içermelidir.

Çağdaş demokrasilerin, temsili demokrasiden katılımcı ve radikal demokrasiye doğru evrildiği günümüz dünyasında, Türkiye’de yerleşik olan temsili demokrasinin yetersizliği ve eksikliği her geçen gün kendisini daha fazla hissettirmektedir. İktidarın hem yatay hem de dikey olarak bölüştürüldüğü, siyasal katılım kanallarının çok geniş tutulduğu bir demokrasi pratiğini Türkiye’de geçerli kılabilmenin anayasal gereği, demokrasi ilkesine vurgu yapmaktadır.

Ayrıca, kapitalist modernleşmenin tahrip ettiği global ekosistemi korumada, toplumsal ve siyasi hassasiyeti diri ve canlı tutabilmek ve siyasi iktidarlara bu doğrultudaki politikalar konusunda duyarlı kılabilmek büyük önem taşımaktadır. Bunu sağlamak amacıyla anayasanın başlangıç bölümünde ekolojik yaklaşıma açık bir biçimde yer verilmelidir. Öte yandan, cinsiyetler arası eşitliği teorik bir öngörü olmaktan çıkarıp pratik bir karşılığı olan bir ilke haline getirebilmek amacıyla, çağdaş anayasaların birçoğunda yer alan “cinsiyet özgürlükçü” bir yaklaşıma da yer verilmelidir.

GENEL ESASLAR

Yeni anayasada;

1- Değiştirilemez hükümlere yer verilmemelidir.

Türkiye anayasal geleneğinde “değiştirilemez hükümler”, devletin, toplum ve siyaset üzerindeki tasallutunun anayasal araçları olarak işlev gördüler. Bu hükümler, demokratik siyaseti ve toplumu vesayet altında tutabilmenin, resmi ideoloji doğrultusunda siyaseti ve toplumu dizayn edebilmenin ve demokratik muhalefeti bastırabilmenin anayasal dayanaklarını oluşturdular.

Bu negatif pratik bir tarafa, değiştirilemezliğin bizatihi kendisi, sosyolojik gerçekliğe aykırı olduğu gibi demokratik kuramla da bağdaşmamaktadır. Değiştirilemezlik anlayışı, “değişmeyen tek Şey değişimin kendisidir” Şeklindeki evrensel sosyolojik aforizmanın reddi anlamına gelmektedir. Öte yandan demokrasi teorisi, her türlü mutlaklık, genel geçerlilik, kalıcılık ve değişmezlik iddiasının reddini öngörür. Demokrasinin, “her gün yinelenen bir plebisit” olduğu Şeklindeki tanımı, değiştirilemezlik savıyla örtüşmemektedir. Zira demokrasi, her Őeyin değişebilir nitelikte olduğunu söyler.

Ayrıca, anayasalara değiştirilmez hükümler koymak, gelecek nesillerin iradesine bugünden ipotek koymak anlamına gelir ki, bu durum ahlken de kabul edilebilir değildir. Bütün bu gereklerle, yeni anayasaya değiştirilemez hükümlerin konulmaması gerekir.

2- Cumhuriyetin nitelikleri; insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne dayanan, demokratik, laik, çoğulcu, sosyal ve adem-i merkezîyetçi olarak belirlenmelidir.

Yeni anayasada cumhuriyetin niteliklerine yer verirken, bize özgü olan millici kavramlardan hukuken tanımlanması mümkün olmayan muğlak ve müphem ifadelerden kaçınmak gerekir. Bunun yerine, Türkiye halklarının birlikte var oluşunun siyasi-hukuki çerçevesini oluşturacak evrensel nitelikli değer ve ilkelere yer verilmelidir. Bu bağlamda, cumhuriyetin nitelikleri olarak; insan haklarından, hukukun üstünlüğünden, demokrasi-den, laiklikten, çoğulculuktan, sosyal devletten ve adem-i merkezîyetçi devlet yönetiminden söz edilmeli ve yalnızca bu ilkelere anayasada yer verilmelidir.

3- İktidarın halka ait olduğu ve bu iktidarın evrensel hukuk değerlerine uygun olarak katılımcı yöntemlerle, yerel, bölgesel ve ülkesel idari mekanizmalarla kullanılacağı ifade edilmelidir.

Anayasaların en önemli düzenleme konularından birini, iktidarın kaynağının kime ait olduğu ve nasıl kullanılacağı sorusu oluşturur. Bu soruya verilecek cevap, anayasanın niteliğini tayin etmede temel bir belirleyicidir. Çoğulcu ve özgürlükçü demokrasilerde iktidar halka aittir ve evrensel hukuka uygun olarak kullanılır.

Her ne kadar Cumhuriyet dönemi anayasalarında “egemenlik/hakimiyet” kavramı kullanılmışsa da, “mutlaklık” ve “sınırsızlık” çağrışımı yaptığından dolayı “egemenlik” kavramı yerine nötr bir kavram olan “iktidar” kavramının kullanılması daha doğru bir tercih olacaktır. Yine aynı şekilde, Cumhuriyet dönemi anayasalarında egemenlik yetkisinin “millet” olarak tanımlanan kolektiviteye ait olduğu ifade edilmişse de bir taraftan bu kavramın soyut niteliği, diğer taraftan da tarihsel olarak seçkin dünya görüşünün tercih ettiği bir kavramlaştırma olması nedeniyle, “millet” yerine, daha somut ve tanımlanabilir bir kavram olan “halk” terimi tercih edilmelidir.

Öte yandan, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik devletlerde iktidarların mutlak olmadığı, tam tersine sınırlı olduğu gerçeğinden hareketle, iktidarın kullanımının evrensel hukuk değerlerine uygun olması gerektiği açıkça ifade edilmelidir. Elbette ki sınırlı olan bu iktidar, katılımcı yöntemlerle kullanılacaktır. Nerede bir iktidar olgusu varsa, orada mutlaka katılım olmalıdır. Demokrasiyi, siyasi elitler arasında oynanan bir oyun olmaktan çıkarabilmenin yolu, siyasi karar alma süreçlerinin tümüne katılımın açık tutulmasından geçer. Bu katılım, sadece iktidarın yatay bölüşümünde değil, dikey bölüşümünde de öngörülmelidir. İktidarın yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki birimler arasında paylaşılması, bir yandan sınırlı iktidar olgusuna, diğer yandan da siyasi katılımın sınırlarının genişletilmesine hizmet edecektir.

4- Eşitlik ve ayrımcılık yasağı biçimsel değil, gerçek anlamıyla belirlenmeli, cinsiyet kotası ve her türlü farklılık, güvence altına alınmalıdır.

Demokrasi kuramının en önemli ilkelerinden birini teşkil eden eşitlik ilkesi, Cumhuriyet dönemi anayasalarının tümünde güvence altına alınmış olmasına rağmen, bir türlü realize edilememiş ve somut hayatta geçerlilik kazanamamıştır. Türkiye’de farklılıklar sorununun her alanda kendisini hissettirdiği, eşitsizlikçi ve ayrımcı zihniyet ve pratiğin çok güçlü olduğu gerçeği dikkate alındığında, yeni anayasada eşitlik ilkesine ve bu ilkenin ayrılmaz bir parçasını oluşturan ayrımcılık yasağına aşırı bir hassasiyet gösterilmelidir. Bu bağlamda her türlü farklılığın anayasal güvenceye kavuşturulması büyük önem taşımaktadır. Özellikle cinsiyetler arasındaki eşitsizliğe ve ayrımcılığa son verilmenin bir gereği olarak, cinsiyet kotası anayasal güvence altına alınmalıdır.

HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN GENEL REJİMİ

1- Hak ve özgürlüklerin bütünselliği ilkesi dikkate alınmalı; hak ve özgürlüklerin esas, sınırlamanın ise istisna olduğu kabul edilmelidir.

1961 ve 1982 Anayasalarında yer alan “temel hak ve hürriyetler” ifadesi, temel olan ve olmayan hürriyetlerin var olduğunu ima ettiği ya da en azından böyle bir çağrışım yaptığı ve hak ve özgürlüklerin bütünselliği ilkesini ihlal potansiyeli taşıdığı için, yeni anayasada “temel” sözcüğüne yer vermeden sadece “hak ve özgürlükler”den söz etmek daha doğru bir tercih olacaktır. Hak ve özgürlüklerin bütünselliğini zedeleyecek ve aralarında hiyerarşik ayrımlar yapacak ifadelerden şiddetle kaçınmak gerekir. Öte yandan, yeni anayasada özgürlükler rejimi düzenlenirken, özgürlükçü demokrasilerin temel ilkelerinden biri olan, “hak ve özgürlüklerin esas, sınırlamanın ise istisna olduğu”na ilişkin ilkeye mutlaka yer verilmelidir. Anayasada böyle bir ilkeye yer verilmesi, hak ve özgürlüklere ilişkin gerçekleştirilecek kanuni düzenlemelerde kanun koyucu üzerinde sınırlayıcı bir etki yaratacaktır.

2- Hak ve özgürlükler için genel sınırlama sebepleri öngörülmemeli; hak ve özgürlükler için öngörülecek sınırlama sebepleri, her hak ve özgürlüğün niteliğine bağlı olarak belirlenmelidir.

Yeni anayasada, bütün hak ve özgürlükler için geçerli olacak

“genel sınırlama sebepleri”ne yer vermekten kaçınılmalıdır. Bu husus, hak ve özgürlüklerin güvencesi ve yaygın kullanımı açısından büyük önem taşımaktadır. Her hak ve özgürlük için, ancak o hak ve özgürlüğün niteliğine bağlı sınırlama sebepleri öngörülmelidir. Her bir hak ve özgürlük için öngörülecek özel sınırlama sebepleri dışında kanunla yeni bir sınırlama sebebi yaratılamayacağı belirtilmelidir. Anayasa tarafından güvence altına alınacak olan hak ve özgürlükler için getirilecek sınırlama sebepleri, ilgili hak ve özgürlüklerin öznesine, konusuna ve kullanım alanına bağlı olarak değişmelidir.

3- Hak ve özgürlüklerin ödev boyutuna vurgu yapılmamalıdır.

1982 Anayasası'nın 12. maddesinin 2. fıkrasının aksine, hak ve özgürlüklerin ödev boyutuna vurgu yapılmamalıdır. Hak ve özgürlüklerin ödev boyutuna vurgu yapmak, hak ve özgürlüklerin kullanımının ödev şartına bağlanması anlamına gelebilir. Oysa hak ve özgürlükler, bireylerin ödev ve sorumluluklarından bağımsız olarak kullanılırlar. Bu tespit, hiçbir zaman ödev ve sorumluluğun inkârı anlamına gelmez. Ancak, ödev ve sorumluluk boyutuna vurgu yapmak, anayasanın özgürlükçü yapısına zarar verebilir. Bunun yerine, herkesin, hak ve özgürlüklerini kullanırken başkalarının haklarına saygı gösterme yükümlülüğü altına olduğunun ifade edilmesi yeterli olabilir.

4- Hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılması yasağı hükmüne yer verilmemelidir.

Yürürlükteki Anayasa'nın 14. maddesinde düzenlenen "hak ve özgürlüklerin kötüye kullanma yasağı", hak ve özgürlüklerin kullanımına ek kısıtlamalar getiren bir sınırlama hükmü işlevi görmüştür. Bu maddenin uygulanmasından kaynaklanan negatif tecrübe bir tarafa, esas itibarıyla, böyle bir düzenlemeye ihtiyaç da yoktur. Zira bu hüküm, "bir hakkın kötüye kullanılmayacağı" şeklindeki evrensel hukuk ilkesinin bir tekrarı niteliğindedir.

Anayasada böyle bir hükme yer verilmese de, hukuk zaten hakkın kötüye kullanımını korumayacaktır. Dolayısıyla böyle bir hükme yeni anayasada yer vermenin hiçbir anlamı ve gereği yoktur.

5- Hak ve özgürlükler için öngörülecek güvenceler olarak, demokratik, özgürlükçü ve çoğulcu toplumun gerekleri esas alınmalıdır.

Hak ve özgürlüklerin anayasal güvenceye kavuşturulmasında, hak ve özgürlükler için öngörülen sınırlama sebeplerinin sınırları konusu çok önemlidir. Her bir hak ve özgürlük için öngörülen sınırlama, o hak ve özgürlüğün kullanımını imkânsız kılacak derecede ve boyutta olmamasına dikkat etmek gerekir. Bunun içindir ki, özgürlükçü anayasalar, sınırlamalara bir sınır getirmektedir. Bir başka ifadeyle, hak ve özgürlüklerin sınırlanmasında bir sınır teşkil ede-

cek “hakkı özü”, “demokratik toplum düzenin gerekleri” ve “ölçülülük” gibi ilkelere yer verilmektedir. Yeni anayasada da hak ve özgürlüklerin sınırlanmasında güvenceler oluşturulurken demokratik, özgürlükçü ve çoğulcu toplumun gerekleri esas alınmalıdır.

6- Hak ve özgürlüklerin tanınması ve korunmasında insan haklarına dair uluslararası sözleşmelerin iç hukukun üzerinde olduğu ilkesi benimsenmelidir.

İnsan hakları dinamik bir kavramdır. Bu dinamizm iki şekilde kendisini göstermektedir. Birincisi, bugüne kadar gerek ulusal ve gerekse uluslararası düzeyde kabul görmüş hak ve özgürlüklerin içeriğinin giderek zenginleşmesi ve sınırlarının genişlemesidir. İkincisi ise, her geçen gün yaşanan gelişmelere paralel olarak yeni hak kategorilerinin ortaya çıkması ve kabul görmesidir. İnsan haklarının bu dinamizmini yakalayabilmenin yolu, uluslararası insan hakları hukukuyla iç hukukun sürekli etkileşim içerisinde olmasını sağlamaktan, daha doğrusu, iç hukukun uluslararası insan hakları hukukuna uyum sağlamasından geçer. Bu uyumu sağlamak ise, ancak insan haklarına dair uluslararası sözleşmelerin iç hukukun üzerinde olduğu ilkesinin benimsenmesiyle mümkün olabilir.

7- Yaşam hakkının kutsallığı hiçbir istisnayla ortadan kaldırılamamalı; bütün hak ve özgürlükler evrensel standartlara göre düzenlenmelidir.

Yaşam hakkı, en temel bir insan hakkıdır. Her halükârda ko-

runması gereken mutlak bir haktır. Öyle ki, hiçbir şekilde sınırlandırılması düşünülemeyecek bir hak olarak kabul edilir. 1982 Anayasası'nın 17. maddesinin ilk fıkrasıyla güvence altına alınmış olan bu hakka, aynı maddenin 4. fıkrasıyla birçok istisna getirilmiştir.

Oysa hak ve özgürlükleri anayasal güvenceye kavuşturmak amacıyla yapılacak olan düzenlemelerde evrensel standartlar esas alınmalıdır. Bize özgü millîci yaklaşımlardan kaçınmak gerekir. En temel insan hakkı olan yaşam hakkı, herhangi bir istisnaya yer verilmeksizin güvence altına alınmalıdır.

8- Tüm çalışanlara grevli, toplu sözleşmeli sendika kurma hakkı tanınmalı; örgütlenme özgürlüğü önündeki tüm engeller kaldırılmalıdır.

Çalışanların haklarının ve çıkarlarının korunabilmesi için, bütün çalışanlara grevli, toplu sözleşmeli sendika kurma hakkı tanınmalıdır.

Çağdaş demokrasinin ayırt edici özelliklerinden birinin “çoğulculuk” ilkesi olduğu dikkate alındığında, toplumsal ve siyasal çoğulculuğun kurumsallaşabilmesi için örgütlenme özgürlüğü önündeki tüm engeller kaldırılmalı; bu özgürlük bütün unsurlarıyla birlikte güvence altına alınmalıdır.

9- İnsanığa karşı işlenmiş suçların zaman aşımına uğramayacağı hükmü anayasal güvenceye kavuşturulmalıdır.

İşkencenin insanlık suçu olduğu vurgulanmalıdır.

Savaş ve barış hali ayırımı olmaksızın, kitle imha silahlarının kullanımı ile kültürel ve etnik soykırım insanlık suçu olarak tanımlanmalıdır.

TCK'nin 78. maddesinin 3. fıkrasında yer alan ve insanlığa karşı işlenmiş suçlarda zamanaşımının işlemeyeceğini öngören hüküm anayasal düzenlemeye kavuşturulmalıdır. Siyasi iktidarların basit çoğunluklarla TCK'deki bu hükmü değiştirebilme ihtimali mevcut olduğundan dolayı, önemine binaen, TCK'de yer alan bu hükme yeni anayasada da yer verilmelidir.

Yine aynı gerekçeden ötürü, işkencenin ve kültürel ve etnik soykırımın insanlık suçu olduğu yeni anayasada belirtilmelidir. Ayrıca, kitlesel yıkımları önleyebilmek, ulusal ve küresel ölçekte kalıcı barışı sağlayabilmek, ebedi barış idealine olan bağlılığımızı ortaya koyabilmek amacıyla, savaş ve barış hali ayırımı yapılmaksızın, kitle imha silahlarının kullanımı da insanlık suçu olarak tanımlanmalıdır.

10- Vicdani ret, iltica hakkı, kültürel mirasın korunması, barış hakkı ve kadın hakları gibi hak kategorilerine yer verilmelidir.

Yeni anayasada, uluslararası insan hakları hukukunun ve birçok ulusal hukukun kabul ettiği yeni hak kategorilerine yer verilmelidir. Vicdani ret, iltica hakkı, kültürel mirasın korunması, barış hakkı ve kadın hakları gibi yeni hak kategorileri yeni anayasada yerlerini almalıdırlar.

YURTTAŞLIK VE KÜLTÜREL KİMLİK HAKLARI

1- Anayasal yurttaşlık tanımı benimsenmeli; yurttaşlık tanımı her türlü kültürel, etnik, dinsel ve mezhepsel referanslardan arındırılmalıdır.

Yurttaşlık, bireyin devlete olan siyasi aidiyetini ifade eder ve onun hukuki statüsünü belirler. Ulus-devlet paradigmasının yaygınlaşmaya başladığı 19. yüzyıl ve sonrasında, bu aidiyet biçimi homojen bir toplum tasavvuru üzerine kuruldu ve çoklukla kültürel referanslarla tanımlandı.

Vatandaşlık kültürel referanslarla tanımlanırken, çoğunluğun ya da egemen grubun etnik, dilsel, dinsel veya mezhepsel kimliklerinden hareket edildi. Bunun doğal ve kaçınılmaz sonucu olarak, vatandaşlık tanımı dışında kalanlar dışlandı ve ötekileştirildi. Ulus-devletler izledikleri retçi, inkârcı ve asimilasyoncu politikalarla bu kimlikleri bastırmaya ve/veya yok etmeye çalıştılar.

Ulus-devlet modelinin çok daha katı bir şekilde tatbik edildiği Türkiye’de, makbul vatandaşlık profili dışında kalan kültürel kimliklerin bastırılmasına ve yok edilmesine yönelik izlenen politikalar çok daha fazla kıyıcı ve acımasız oldu.

Dünyada ve Türkiye’de eş zamanlı olarak başlayan eşit ve özgür vatandaşlık arayışları, ulus-devlet paradigmasının sarsılmasına ve onun vatandaşlık anlayışının eleştirisine yol açtı. Bugüne kadar bastırılan kimlikler, eski döneme ait “eşit ve aynı” önermesi

yerine, “eşit ve farklı” önermesini savunmaya başladılar. Bu gelişmelere paralel olarak, Cumhuriyet dönemi anayasalarında (1924, 1961 ve 1982 Anayasaları) ifadesini bulan dışlayıcı vatandaşlık tanımını sorgulanmakta, bunun yerine bütün farklılıkları içine alacak genişlikte ve esneklikte bir anayasal vatandaşlık tanımının kabul edilmesi talep edilmektedir.

Bütün Türkiye halklarının ve herkesin anayasası şiarıyla başlatılan yeni anayasa yapım sürecinin bu anlayış ve yaklaşımla tamamlanabilmesi için, anayasal vatandaşlık tanımı kabul edilmelidir. Bu amaçla yapılacak vatandaşlık tanımı, her türlü kültürel, etnik, dinsel ve mezhepsel referanslardan arındırılmalıdır. Her türlü farklılığı içine alacak bir genişlikte, kapsayıcı ve kuşatıcı bir tanım geliştirilmelidir.

2- Kültürel kimliklerin kendilerini ifade etme, koruma ve geliştirme hakları anayasal güvence altına alınmalıdır.

Anayasal vatandaşlık kavramı, bütün farklılıkların eşitlik temelinde birlikte var oluşlarını öngörür. Farklılıkların eş düzeyli birlikteliği, ancak kültürel kimlik haklarının özgürce kullanılabilmesiyle mümkün olabilir.

Kültürel kimlik hakları; kültürel kimliklerin bütün meşru araçları kullanarak kendilerini ifade edebilmelerini ve kendilerini koruma ve geliştirebilmeleri için gerekli olan bütün araçlara sahip olabilmelerini ifade eder. Türkiye’nin farklılıklara yönelik bugüne kadar izlediği katı politikalar dikkate alındığında, kültü-

rel kimlik haklarının yasal düzeyde değil, anayasal düzeyde güvence altına alınmasının isabetli olacağı açıktır.

3- Yurttaşların resmi dilin yanı sıra, ana dilini yaşamın her alanında kullanma hakkı güvence altına alınmalı; ana dilin, düşünce ve kanaatlerin açıklanmasında, basın ve yayın alanında, kamusal makamlarla ilişkilerinde ve kamu hizmetinin ifasında devlete pozitif edim yüklenmelidir.

Kültürel kimlik haklarından en önemlisi olan “anadilin kullanılması hakkı”, birçok uluslararası ya da bölgesel nitelikteki insan hakları belgesinde güvence altına alınan haklar arasında ter almaktadır. “BM Kişi Hakları ve Siyasi Haklar Sözleşmesi” (1966), “BM Çocuk Hakları Sözleşmesi” (1989), “BM Ulusal veya Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıklara Mensup Olan Kişilerin Haklarına Dair Bildiri” (1993), “Avrupa Konseyi Bölgesel veya Azınlık Dilleri Şartı” (1992) ve “Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi” (1994) gibi önemli belgelerde bu hakkın kullanımı güvence altına alınmaktadır.

Resmi dilin ortak ve zorunlu dil olması kaydıyla, yurttaşların anadillerini yaşamın her alanında ve her türlü yöntemle kullanabilmesi anayasal güvenceye kavuşturulmalıdır. Özellikle kamusal makamlarla ilişkilerde ve kamu hizmetinin ifasında karşılaşılabilecek muhtemel sorunların ortaya çıkmasını önlemek için bu konuda devlete pozitif bir edim yüklenmelidir.

4- Çok dilli yerel yönetim modelini geliştirici önlemler alınmalı; bölge ve il yönetim erkleri, resmi dilin yanı sıra yerel topluluk dilleriyle hizmet vermekle mükellef olmalıdır.

Yerel yada bölgesel düzeyde yürütülecek kamu hizmetlerinin etkin ve verimli yürütülebilmesinin bir gereği olarak, çok dilli yerel yönetim modeli kabul edilmelidir. Sadece yerel ve bölgesel özerk birimler değil, merkeze ait olan yetkileri yerel düzeyde kullanacak merkezi yönetim birimleri de, resmi dilin yanı sıra, yerel topluluk dilleriyle de kamu hizmeti vermelidir. Bu gereklilik, bir yandan kamu hizmetinin gereklerinden, diğer yandan da yurttaşların kültürel kimliklerinin bir parçasını oluşturan anadillerine gösterilmesi gereken saygıdan kaynaklanmaktadır.

5- Anadilinde eğitim görme hakkı, eğitim sürecinin her aşamasını kapsayacak şekilde tanınmalıdır.

Anadilinde eğitim görme hakkı, kültürel kimlik haklarının başında yer alır. Bu hak, dilsel açıdan çoğunluk grubundan farklılaşan kültürel kümelerin varlıklarını koruyup devam ettirebilmelerinin temel insani ve hukuki gereklerinden birini oluşturur. Bu nedenden dolayı ki, gerek ulusal ve gerekse insan haklarına ilişkin uluslararası düzenlemelerde yaygın bir şekilde kabul gören ve güvence altına alınan yeni hak kategorilerinden birini teşkil etmektedir. Birçok ulusal anayasada ve uluslararası belgede temel insan hakkı olarak düzenlenmektedir.

Ulus-devlet paradigmasına paralel olarak gelişen “tek devlet, tek millet ve tek dil” anlayışına karşılık, günümüzün çokkültürlü anlayışı, çokdilli eğitim modelleri arayışının önünü açmaktadır. Ulus-devlet anlayışının sorgulanmaya başlandığı ve eski katılığının esnetildiği bugünlerde, artık tekdilli eğitim modelinde ısrarcı olmanın yanlışlığı dilbilimciler, eğitimciler, psikologlar ve pedagoglar tarafından da ortaya konulmaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar ve bu konuya ilişkin hazırlanan raporlar, anadili farklı olan çocuklara tekdilli bir eğitim verilmesinin yarattığı pedagojik ve sosyal-psikolojik sorunlara ve travmalara açıkça yer vermekte; çokdilli toplumlarda çokdilli eğitimin gerekliliğine vurgu yapmaktadırlar.

Bu bilimsel ve insani gerekçelerden hareketle, yeni anayasada, anadilinde eğitim görme hakkı, eğitim sürecinin her aşamasını kapsayacak şekilde, yani ilköğretimden yüksek öğretime varıncaya kadarki bütün aşamaları içine alacak şekilde tanınmalıdır.

YASAMA

1- Yasamanın oluşumunda temsilde adalet ilkesine aykırı sınırlamalar getirilmemelidir.

Halk iktidarının en önemli aracı ve tecelligâhı olan parlamentoların oluşumu, demokrasinin sağlıklı bir şekilde işleyişi açısından önemlidir. Halka ait olan iktidar yetkisini halk adına kullanacak olan parlamentonun, halkın iradesine yüksek düzeyde yer verecek bir temsili niteliğe sahip olması gerekir. Bu temsiliyet ilişkisini önleyecek ya da zayıflatacak mekanizmalardan ve yöntemlerden kaçınmak demokrasinin bir gereğidir.

1982 Anayasası'nın 67. maddesinin son fıkrasındaki, “Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir” şeklindeki düzenlemede yer alan “yönetimde istikrar” ilkesi, “temsilde adalet” ilkesini gölgelemekte ve Türkiye’de uygulanan yüzde 10’luk seçim barajına anayasal dayanak teşkil etmektedir. Türkiye’de temsil açığına ve zaman zaman yapılan seçimlerde temsil krizine yol açan bu uygulamanın anayasal dayanağını oluşturan “yönetimde istikrar” ilkesine yeni anayasada yer verilmemelidir.

2- Yasama organlarına seçilenler aynı anda birden fazla mecliste yer almamalıdır.

Yeni anayasayla, bölgesel özerklik önerisinin bir gereği ola-

rak, ülke meclisi dışında bölge meclislerinin de oluşturulması düşünüldüğünden, bir kimsenin aynı anda iki mecliste de görev almasını önlemek amacıyla, böyle bir yasaklayıcı hükme yer verme ihtiyaçı hasıl olmuştur.

3- Yasama sorumsuzluğu mutlak anlamda güvence altına alınmalı, yasama dokunulmazlığı ise yerleşik demokrasilerdeki pratik dikkate alınarak sınırlandırılmalıdır.

Demokrasilerde kamu siyasetine ilişkin kararlar, tartışma ve uzlaşma yoluyla alınırlar. Temsili demokrasilerde temsil edilenleri bağlayan kamusal kararların alınabilmesi, ancak temsilcilerin serbest konuşma, tartışma ve uzlaşma yollarının açık tutulmasıyla mümkün olabilir. Halkın temsili, tam ve mutlak bir ifade özgürlüğünü gerektirir. Halkın temsilcileri için öngörülecek olan ifade özgürlüğü kısıtlaması, halkın kimi sorunlarının dile getirememesi sonucunu doğurur ki, bu durum halk adına yönetim ve denetim ilkesine aykırılık arz eder. Bu sebeple, demokrasilerde kamu menfaati adına halkın temsilcilerine görevleriyle ilgili konularda sınırsız bir ifade özgürlüğü tanınır. Bu zgrlğ güvence altına alan kurum, yasama sorumsuzluğudur. Yeni anayasada yasama sorumsuzluğu, herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmaksızın, mutlak olarak güvence altına alınmalıdır.

Yasama dokunulmazlığı ise, mutlak olan yasama sorumsuzluğunun aksine, nisbidir. Sadece yasama meclisi yeliği süresince sağlanan bir dokunulmazlıktır. Yasama dokunulmazlığı

da, demokrasilerde kamu menfaati adına sağlanan bir ayrıcalıktır. Temsilcilerin keyfi bir biçimde cezai kovuşturmalara maruz kalmalarını önlemek suretiyle yasama faaliyetinin aksamadan sürdürülmesini sağlamaya yönelik bir kurumdur. Demokratik siyasal sistemin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için vazgeçilmez bir unsur olan muhalefetin, denetim fonksiyonunu gereği gibi yerine getirilmesinin bir güvencesidir.

1982 Anayasası'nın 83. maddesine göre, dokunulmazlık kapsamına giren suçlar dolayısıyla milletvekilleri tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Anayasa bu genel kurala iki istisna öngörmüştür. Anayasaya göre; "Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14 üncü Maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak, bu halde yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır."

Yerleşik demokrasilerdeki uygulama dikkate alınarak bu düzenlemeye bakıldığında, yasama dokunulmazlığının bir açıdan dar, bir başka açıdan ise geniş tutulduğu görülmektedir. Darlığı, Anayasanın 14. maddesindeki durumların istisna kapsamına alınmış olmasından; genişliği ise, ağır cezayı gerektiren suçüstü hali dışında bütün suçların dokunulmazlık kapsamı içine alınmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda yeni anayasa ile yapılması gereken şey, siyasi suçları dokunulmazlık kapsamı içine almak, yüz kızartıcı suçları ise kapsam dışı tutmak olmalıdır.

4- Milletvekili yemin metninin evrensel değerler temelinde yapılması sağlanmalıdır.

Mevcut Anayasanın 81. maddesinde yer alan milletvekili yemin metni tamamen terk edilmelidir. Halk tarafından, halkın talep ve beklentilerini karşılamak ve onun çıkarlarını gözetmek amacıyla seçilen temsilcilerin “devletin varlığına” yemin etmesi, ne demokratik ve ne de zgrlk değerler açısından kabul edilebilir. Ayrıca bu metinde yer alan resmi ideoloji üzerine yemin de, herkesin anayasası iddiasıyla yola çıkan yeni bir anayasa yaklaşımıyla bağdaşmamaktadır. Bu nedenlerle, yeni anayasada yer alacak olan milletvekili yemin metninde, sadece evrensel değerler ile birlikte var oluşumuzu sağlayan temel ilkeler esas alınmalıdır.

5- Seçme hakkına sahip olan herkes seçilme hakkına da sahip olmalıdır.

Seçme hakkına sahip olanlara seçilme hakkını tanımamak, kendi içinde çelişkili bir tavidir. Kendisi adına iktidar yetkisini kullanacak olan temsilcisini seçebilen bir kimse, pekl temsilci de olabilmelidir. Bu mantıksal gerekliliğin yanı sıra, demokratik siyaset açısından da, seçme hakkına sahip olanlar aynı zamanda seçilme hakkına sahip olması gerekir. Türkiye nüfusunun çok önemli bir kısmının gençlerden oluştuğu dikkate alındığında, bu nüfusun temsiliyetinin sağlanması demokratik siyaset bakımından ne denli önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

6- Seçimlerde, kanunla belirlenecek esaslar çerçevesinde ön seçim yapma zorunluluğu öngörülmalıdır.

Demokratik siyasetin vazgeçilmez unsurları olan siyasi partilerin iç işleyişleri, faaliyetleri ve çalışmaları demokrasi ilkesine uygun olmalıdır. Demokratik siyasetin yürütülmesinde, demokratik siyasal kültürün yaygınlaşmasında, iktidarın kullanılması ve denetlenmesinde hayati fonksiyonlar icra eden siyasi partilerin, demokrasinin kurallarına aykırı bir tavır içinde bulunmaları, demokrasiyi baltalayıcı etki yaratır. Bu nedenle siyasi partilerin parti içi çalışmalarının demokrasinin temel ilkelerine uygun olması büyük önem taşımaktadır.

Demokrasilerde, seçen ile seçilen arasındaki temsiliyet ilişkisinin sağlıklı kurulması gerekir. Bu ilişki, demokratik kurallara uygun olarak kurulmalıdır. Bunu sağlamanın en doğru yolu, ön seçim sistemidir. Seçimlere katılan siyasi partilerin ön seçimlerle adaylarını tespit etmesinin, seçen ile seçilen arasındaki bağı güçlendirme, parti içerisinde oligarşik yapılanmanın ve lider sultanının ortaya çıkmasını önleme ve parti içerisinde çoğulculuğu ve çok sesliliği sağlama gibi sayısız yararları vardır.

YÜRÜTME

1- Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmeli; yetkileri klasik parlamenter sistemlerdeki devlet başkanının sahip olduğu sembolik yetkilerle sınırlandırılmalıdır.

Türkiye’de cumhurbaşkanlığı seçimleri sürekli olarak gerilimlere ve siyasi krizlere yol açmıştır. Öyle ki, 12 Eylül askeri darbesini yapan cunta dahi, parlamentonun cumhurbaşkanını seçememiş olmasını darbe gerekçesi olarak göstermiştir. En son 2007 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin siyasi bir krize dönüşmesi ve ordunun “e-muhtıra” ile sürece müdahale etmiş olması, cumhurbaşkanının halk tarafından seçimini gündeme getirmiştir. Bir taraftan bu türden gerilim ve krizlerin yaşanmasını önlemek, diğer taraftan da cumhurbaşkanlığı makamını daha güçlü bir demokratik meşruiyetle sağlamlaştırmak için, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçimi usulü kabul edilmelidir.

Klasik parlamenter sistemde devlet başkanları sembolik ve seramonik yetkilerle donatılmaktadır. Bu durum, esas itibariyle devlet başkanlarının siyasi sorumsuzluğunun bir gereğidir. Kamu hukukunun temel ilkelerinden biri olan “yetki ve sorumluluğun paralelliği” ilkesi, sorumsuz olan devlet başkanının aynı zamanda yürütmeye ilişkin gerçek yetkilere sahip olmamasını gerektirir. Bu kural, parlamenter sistemde devlet başkanlığının tarafsızlığı ilkesinin de bir gereğidir.

2- Sivil-asker ilişkileri normalleştirilmeli; Genelkurmay Başkanlığı Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmalı, Milli Güvenlik Kuruluna anayasada yer verilmemeli, askeri kurumlara ayrıcalık tanıyan düzenlemelere yer verilmemelidir.

Demokratik devlet yönetiminin en temel ilkelerinden biri, “sivil otoritenin üstünlüğü” ilkesidir. Bu ilke, “seçilmişlerin atanmışlara üstünlüğü” ilkesiyle paralel bir ilkedir. Bu ilke Türkiye’de tersyüz edilmiştir. 1961 ve 1982 Anayasaları, sivil otoritenin üstünlüğü ilkesini zedeleyecek birtakım kural ve kurumlara yer vermişlerdir. Bu Anayasalar, askeri otoriteye siyasi sistem içerisinde ayrıcalıklı ve özerk bir konum bahşederek, demokrasinin en temel ilkesini zedelemişlerdir. 1982 Anayasası; Genelkurmay Başkanlığı’nu Başbakanlığa bağlayarak, (m. 117/4) Milli Güvenlik Kurulu’nu bir anayasal organ olarak düzenleyerek, (m. 118) adli yargıya paralel bir askeri yargı oluşturarak, (m. 145, 156 ve 157) Anayasa Mahkemesi üyeliğine askeri yargıçların seçilmesini öngörerek, (m. 146/3) ve orduyu Devlet Denetleme Kurulu’nun denetim yetkisi dışında bırakarak, (m. 108/2) silahlı bürokrasiye anayasal düzeyde imtiyazlı bir pozisyon tanımıştır.

Türkiye’de sivil-asker ilişkilerinin normalleşebilmesi ve yerleşik demokrasilerin standartlarına kavuşabilmesi için, yeni anayasada Genelkurmay Başkanlığı Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmalı, Milli Güvenlik Kuruluna anayasada yer verilmemeli ve askeri yargı tamamen kaldırılmalıdır.

3- Olağanüstü yönetim biçimleri öngörülmemelidir.

Olağanüstü yönetim biçimleri, esas itibariyle, ülkelerin karşılaştıkları tehditleri olağan yönetim biçimiyle giderememesi halinde başvurdukları geçici bir tedbirdir. Hukukun sınırları ve yargının denetimi içerisinde işleyen bu tür yönetim biçimlerinde, olağanüstü hal boyunca birtakım hak ve özgürlüklere geçici olarak sınırlamalar getirilir. Olağanüstü hal sona erince getirilen sınırlamalar kaldırılır.

Türkiye pratiğinde ise durum farklıdır. Cumhuriyet tarihinin çok önemli bir kısmının olağanüstü hal yönetim biçimleriyle geçtiği ve bu yönetim biçimlerinde hukukun askıya alındığı, yargının denetim yapamadığı, insan haklarının bir devlet politikası olarak sistematik bir şekilde ihlal edildiği düşünüldüğünde, bu yönetim biçimlerinin asıl işlevinin muhalefeti bastırmak ve yok etmek olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Suistimale çok açık olan olağanüstü hal biçimlerine yeni anayasada yer vermemek yerinde bir tercih olacaktır.

4- Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilmemelidir.

“Yasama yetkisinin devredilmezliği” ilkesi; yani, yasama yetkisinin parlamentoya ait olduğu ve bu yetkinin hiçbir organa devredilemeyeceğini öngören bu ilke, demokrasi tarihinde par-

lamentoların elde etmiş olduğu en önemli kazanımlardan birini oluşturmaktadır.

Parlamentoların kanun çıkarma faaliyetinin yavaş işlediği, acil toplumsal sorunlara ivedi çözüm üretme gereği, hükümetlere kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin tanınması sonucunu doğurmuştur. Demokratik ülkelerin birçoğunda kabul edilmiş olan yürütmeye ilişkin bu tasarruf yetkisi, çoğu zaman kötüye kullanılmış; parlamentoyu by-pas etmenin bir aracı olarak kullanılmıştır. Türkiye’de ise bu kötüye kullanma, bir itiyat halini almıştır. Her gelen hükümet parlamentodan aldığı yetki kanununa dayanarak hemen her alana ilişkin sayısız kanun hükmünde kararname çıkarmıştır. Bu yolla parlamento iradesi dışlanmış ve özellikle de parlamento içi siyasi muhalefet aracılığıyla kamuoyunun bilgilendirilmesi ve harekete geçirilmesinin önü alınmıştır. Bu tür sakıncaları nedeniyle bakanlar kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi tanınmamalıdır.

KAMU İDARESİ

Kamu idaresi; merkezi kamu idaresi ile yerel kamu idarelerinden oluşmalı, yerel kamu idareleri; bölgesel kamu idaresi, il kamu idaresi ve diğer alt kademeli birimlerden meydana gelmeli; merkezi kamu idaresi ile yerel kamu idareleri, kamu hizmetlerini eş güdüm içerisinde yürütmelidir.

Kamu idaresi; eşitlik, halka dayalı, katılımçılık, şeffaflık, hesap verebilirlik ve insan haklarına saygı ilkelerine uygun olarak, demokratik merkezi yönetim ile yerinden yönetim esaslarına dayandırılmalıdır.

Türkiye'nin çok katı bir merkezîyetçi idari yapıya sahip olduğu hemen herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Öyle ki, bu yapıyla Türkiye, Avrupa'nın en merkezîyetçi ülkesi konumundadır. Bu merkezîyetçi yapı çeşitli gerekçelerle eleştirilmektedir. Bunlar; kırtasiyeciliği arttırması, kamu hizmetlerinin etkin, verimli ve hızlı bir biçimde yerine getirilmesini engellemesi, karar alma ile uygulama arasındaki mesafeyi uzatması, katılım kanallarını dar tutması ve demokrasi kuramıyla bağdaşmaması gibi gerekçelerdir.

Merkezîyetçi idari yapılanmanın doğurduğu bütün bu olumsuzluklara son verebilmek, Avrupa Birliği'nin bölgeler politikasıyla uyum sağlayabilmek, bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltabilmek ve bölgesel kalkınmayı sağlayabilmek, kuvvetlerin dikey bölüşümünü gerçekleştirmek suretiyle çoğulcu ve özgürlükçü demokrasiyi kurumsallaştırabilmek, demokratik siyasal kültürü güçlendirebilmek ve son olarak da kültürel kimlik sorunlarını çö-

zebilmek için Türkiye'nin adem-i merkeziyetçi bir idari yapılanmaya geçmesi gerekir. Türkiye'nin coğrafi büyüklüğü dikkate alındığında, doğru tercih bölgeselleşme olacaktır. Bu model, toplumsal bütünleşmenin bir aracı olarak da düşünülmelidir.

Bu çerçevede yeni anayasada, merkezi kamu idaresi ile yerel kamu idarelerinden oluşan bir kamu idaresi oluşturulmalı; yerel kamu idareleri ise üç kademeli bir taksimata tabi tutulmalıdır. Yerel kamu idarelerinin; bölgesel kamu idaresi, il kamu idaresi ve diğer alt kademeli birimlerden meydana geldiği belirtilmelidir.

Merkezi kamu idaresi ile yerel kamu idareleri, kamu hizmetlerini eş güdüm içerisinde yürütmelidir. Gerek merkezi kamu idaresi ile yerel kamu idarelerine ait olan ortak yetkilerin kullanımında ve gerekse her iki kamu idaresine bırakılan münhasır yetkilerin kullanımında, kamu idarelerinin koordinasyon ve eşgüdüm içerisinde bulunmaları bir gerekliliktir.

Yeni anayasada kamu idarelerinin yerine getireceği kamu hizmetlerinin niteliklerine de yer verilmelidir. Halka dayalılık, katılımcılık, şeffaflık, hesap verebilirlik ve insan haklarına saygılılık ve demokratiklik, kamu hizmetine ilişkin çağdaş ilkeler olup, bunlar kamu idarelerinin kamu hizmetlerini ifa ederlerken dikkate almaları zorunlu olan ilkelerdir.

Merkezi İdare:

1-YÖK, YAŞ, Diyanet İşleri Başkanlığı, Devlet Denetleme Kurulu, RTÜK, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu

ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına anayasada yer verilmemelidir.

Yeni anayasada, halka ait olan iktidarı halk adına kullanma yetkisine sahip olan yasama, yürütme ve yargı erkleri dışındaki diğer kamu kurum ve kuruluşlarına yer verilmemelidir. 1982 Anayasası'nda anayasal kurum ve kuruluşlar olarak düzenlenen YÖK, YAŞ, Diyanet İşleri Başkanlığı, Devlet Denetleme Kurulu, RTÜK, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları gibi kurum ve kuruluşlar yeni anayasada düzenlenmemelidir. Bu tür kurum ve kuruluşların anayasada düzenlenmelerinin iki tür sakıncası vardır. Birincisi, anayasada düzenlenen ve düzenlenmeyen kamu kurum ve kuruluşları arasında eşitsizlikçi bir görüntünün ortaya çıkmasıdır. İkincisi ve daha da önemlisi, anayasal organ olarak düzenlenmelerinden hareketle, bu tür kurum ve kuruluşların, devlet iktidarını kullanma yetkisini kendilerinde görmeleridir. Nitekim bu kurumlardan bir kısmı, sırf Anayasa'da düzenlenmiş olmalarından hareketle, kendilerini devlet iktidarını kullanan birer organ olarak görmüşler ve demokratik siyasete müdahale etmişlerdir.

2- Kamu idaresinin bütün eylem ve işlemleri yargı denetimine tabi tutulmalıdır.

Hukuk devleti ilkesinin temel gereklerinden biri, idarenin

bütün eylem ve işlemlerinin yargı denetimine açık tutulmasıdır. Yeni anayasada bu ilke çok açık bir dille ifade edilmeli ve bu ilkeye ilişkin herhangi bir istisna öngörülmemelidir.

3- Kamu görevlilerinin yargılanmaları önündeki engeller kaldırılmalıdır.

Bürokratik ve hikmet-i hükümetçi devlet geleneğinin çok güçlü olduğu Türkiye’de, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne dayalı gerçek anlamda demokratik bir devlet inşa edebilmenin yolu, bürokratik oligarşiyi tasfiye etmekten ve bürokrasiyi yerleşik demokrasilerdeki olağan konumuna çekmekten geçer. Türkiye’de demokratik siyaset üzerindeki bürokratik vesayete son verebilmenin temel araçlarından biri, kamu görevlilerinin yargılanmaları önündeki engelleri kaldırmak ve kamu görevlilerinin de tıpkı vatandaşlar gibi yargılanabilmelerini sağlamaktır. Bu hususun yasada değil, anayasada açıkça belirtilmesinin sayısız yararları vardır.

4- Dışişleri, maliye, adalet ile adli kolluk, ülke savunması ve güvenliği ile ilgili olanlar dışındaki hizmetler bölgesel ve diğer yerel yönetimlerce yerine getirilmelidir.

Merkezi kamu idaresi ile yerel kamu idarelerinin yetki bölümününün anayasal düzeyde gerçekleştirildiği dünya örnek-

rine bakıldığında, bu bölüşümün iki şekilde yapıldığı görülür: Ya merkezi idareye bırakılan yetkiler sayılır ve bunun dışındaki yetkilerin yerele ait olduğu belirtilir; ya da bunun tam tersi yapılır. Yani yerel kamu idarelerine ait olan yetkiler tek tek sıralanır, bunun dışındaki yetkilerin merkezi kamu idaresine ait olduğu belirtilir. Yerele önem veren ve onu güçlü kılmak isteyen anayasaların tercihi birinci yöntemden yana olmuştur.

Türkiye'nin katı bir merkeziyetçi idari yapıya sahip olduğu ve bu yapının acilen tasfiye edilme zorunluluğunun açık olduğu dikkate alındığında, yeni anayasada merkezi idareye bırakılacak yetkilerin sayılıp, geriye kalan kamu hizmetlerinin bölgesel ve diğer yerel yönetimlerce yerine getirileceğinin belirtilmesi daha doğru bir tercih olacaktır.

5- Merkezi kamu idaresi, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını gidermeye yönelik kaynak oluşturmak, plan ve projeleri bölgesel yönetimle koordineli bir şekilde uygulamakla yükümlü olmalıdır.

Kamu hizmetlerinin merkez ve yerel arasında paylaşıldığı bir idari sistem içerisinde, ekonomik bakımdan zayıf olan bölgelerin merkezi otorite tarafından desteklenmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de, Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne merkezi devlet eliyle uygulanan ekonomik politikalar, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını arttırmış ve adeta uçurumlar yaratmıştır. Bunu giderebilmek için merkezi devlete,

kaynak oluşturma ve kalkınma plan ve projelerinin uygulanmasında bölgesel idarelerle koordineli olarak çalışma görevi yüklenmelidir.

6- Merkezi kamu idaresinin yatırım bütçesinin dağılımı; bölgelerin gelişmişlik endeksi ile nüfus kriteri baz alınarak gerçekleştirilmelidir.

Türkiye’de, merkezi kamu idaresinin yatırım bütçesinin dağılımında esas alınan kriterler objektif değildir. Adaletsizliğe yol açan cari kriterler yerine, bölgelerin gelişmişlik endeksi ile nüfus kriteri esas alınmalı; her siyasi iktidarın bunlar üzerinde oynama yapmasını önlemek amacıyla bu kriterler yeni anayasada açıkça belirtilmelidir.

Yerel Kamu İdareleri:

1- Anayasaya uygunluk çerçevesinde her bölge meclisi bölgesinin temel kurumsal mekanizmalarını oluşturmalı; Merkezi idare bölgesel idarenin tüm kurumlarını kendi kamusal düzeninin bir parçası olarak görmeli; Bölge kamu idaresi, bölgenin tarihi kimliğinin karşılığı olan bölge ismini, merkezini ve sembollerini belirlemeye yetkili olmalıdır.

Yeni anayasada yerel kamu idarelerinin bir parçası olarak dü-

şünülen bölgesel kamu idarelerinin, yeni anayasanın temel ilkele-
rine uygun olarak, kendi kurumsal yapılarını oluşturabilmeleri
mümkün kılınmalıdır. Bölgesel kamu idarelerinin anayasaya uygun
olarak kendi idari yapısını oluşturabilmeleri, özerklik kavramının
doğal ve mantıksal bir sonucudur. Bu yetki, özerklik anlayışı içe-
risindedir. Bölgesel kamu idareleri tarafından oluşturulan ku-
rumların merkezi idare tarafından tanınması ve kamusal düzenin
bir parçası olarak görülmesi, anayasal bir gerekliliktir.

Bölgesel özerkliği öngören bütün demokratik devletlerde
olduğu gibi Türkiye’de de, bölgesel özerkliğin bir gereği olarak
bölgesel kamu idareleri; bölge ismini, bölgenin merkezini ve
sembollerini belirlemeye yetkili olacaktır.

2- Bölgesel kamu idaresi, bölge meclisi ve bölge baş- kanlığından oluşmalıdır.

Bölgesel kamu idarelerine bırakılan münhasır yetkilerin kul-
lanılmasında yasama ve yürütme organlarına ihtiyaç duyulacağı
açıktır. Bu amaçla bölgesel kamu idarelerinin; yasama işlevlerini
yerine getirecek “bölge meclisleri” ile yürütme işlevlerini yerine
getirecek “bölge başkanlıkları”ndan oluşacağı hususu yeni ana-
yasada ifadesini bulmalıdır.

3- Bölge meclisi ve bölge başkanı bölge sınırları içeri- sindeki illerin halkı tarafından ayrı ayrı seçilmelidir.

Birden fazla ilin bir araya getirilmesiyle oluşturulacak olan bölgesel kamu idarelerinin yasama ve yürütme organlarının seçimi, bu illerin halkı tarafından yapılacaktır. Türkiye'deki yerel yönetim birimlerinden biri olan belediyelerin başkanlık sistemi mantığıyla oluşturulup işletildiği düşünüldüğünde, bu tarihi tecrübeden hareketle, bölge meclisinin ve bölge başkanının birbirinden ayrı seçimlerle seçilmeleri doğru olacaktır. Doğrudan halk tarafından seçilecek olan her iki organ aynı düzeyde demokratik meşruiyete sahip olacağından dolayı, bu organların birbirlerini dengelemeleri ve denetlemeleri de mümkün olabilecektir.

4- Bölge meclisi, anayasa tarafından ülke parlamentosuna ve kanunlar tarafından bölge idaresine bağlı başka kamu idarelerine bırakılmayan ve ortak olarak kullanılan yetkiler dışındaki bütün yetkileri kanuni düzenleme ve karar alma yöntemiyle kullanılmalıdır.

Bölgesel kamu idarelerinin yasama organı olan bölge meclisi; anayasa tarafından ülke parlamentosuna bırakılan, kanunlarla bölgesel kamu idaresi dışındaki yerel kamu idarelerine terk edilen ve ortak olarak kullanılacak olan yetkiler dışındaki bütün yetkileri kullanabilecektir. Bölge meclisi, anayasa ve kanunlar tarafından kendisine bırakılan yasama alanında, kanuni düzenleme yapabilme ve karar alabilme yetkisine sahip olacaktır.

5- Bölge başkanı bölge meclisince kabul edilen kanun ve kararların icrasıyla görevli olmalıdır.

Bölgesel kamu idaresinin yürütme organını temsil eden bölge başkanı, bölge meclisi tarafından çıkarılan kanunları ve alınan kararları icra etmekle görevli olacaktır. Başkanlık sisteminin bir gereği olarak, bölge başkanı, bu görevini icra etmede kendisine yardımcı olacak kamu görevlilerini atama ve azletme yetkisine de sahip olacaktır.

6- Bölgesel kamu idaresi ile merkezi kamu idaresi, il kamu idaresi ve diğer kademeli birimler arasında ortaya çıkacak yetki uyumsuzluklarını çözüme, bölge meclislerince çıkarılacak kanunlar ile alınacak kararların anayasaya aykırılık iddiasını nihai karara bağlama yetkisi, anayasa mahkemesine ait olmalıdır.

Kamu hizmetine dair yetkilerin farklı idari birimler arasında paylaşıldığı durumlarda, bu idari birimler arasında yetki uyumsuzluklarının ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bölgesel yönetim modelini kabul eden ve merkeze ait yetkilerin bir kısmını bölgesel yönetimlere devreden demokratik ülkelerde, yetki kullanımını konusunda ortaya çıkan uyumsuzlukların çözüm mercii olarak anayasama mahkemeleri kabul edilmektedir.

Bölge meclislerince çıkarılacak kanunlar ile alınacak kararların anayasaya uygun olması hem anayasanın üstünlüğü ilkesinin ve hem de hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Bölge meclislerince çıkarıla-

cak kanunlar ile alınacak kararların anayasaya uygunluğunu denetleyecek yargı organı, Anayasa Mahkemesi olmalıdır.

7- Bölge Meclisi, ülke meclisine kanun teklifinde bulunma yetkisine sahip olmalıdır.

Temsili niteliğe sahip olan bölge meclislerine ülke meclisine kanun teklifinde bulunabilme yetkisinin tanınması iki açıdan yararlı olacaktır.

Birincisi, kanun teklifine konu oluşturacak sorun alanı bölge meclisinde etraflıca tartışılmış olacağından, bölge meclisindeki tartışmalar, ileri sürülen görüş ve öneriler, ülke meclisi açısından zengin bir veri oluşturacak; bu veri zenginliği ise ülke meclisinin işini kolaylaştıracaktır.

İkincisi, bölge meclisi ile ülke meclisi arasında diyalog ve ilişkinin kurulmasına bir zemin hazırlamasıdır. Bu diyalog ve ilişki, bölgelerin merkezden tümüyle kopuk birimler olmasını engelleyecektir.

8- Bölge kamu idaresi, merkezi mali hazine ile koordinasyon ve tüm bölgeler arasında birlik ilkesiyle ve uyum içerisinde mali özerkliğe sahip kılınmalıdır.

Bölgesel özerkliğin saç ayaklarından birini mali özerklik oluşturmaktadır. Bölgesel kamu idareleri mali bakımdan da özerk kılınmalıdır. Ancak bu özerklik, merkezi mali birimlerden tümüyle kopuk bir özerklik değildir. Merkezi mali hazine ile koordinasyon

içerinde olacak ve bütün bölgeler arasında birlik ilkesi çerçevesinde ve uyum içerisinde yürütülecek bir özerklik olmalıdır.

9- Bölge yönetiminin üstlendiği kamu hizmetlerinin yürütülebilmesi için merkezi idareden bölgelere ayrılan kaynağın illere dağılımı, illerin gelişmişlik endeksi ile nüfus kriteri baz alınarak belirlenmelidir.

Bölge kamu idarelerinin üstlendiği kamu hizmetlerinin yürütülebilmesi için merkezi idareden bölgelere ayrılan kaynağın illere adil dağılımını sağlayabilmek için objektif kriterler kabul edilmelidir. Bu dağılımda objektif kriterler olarak, illerin gelişmişlik endeksi ile nüfus kriteri esas alınmalıdır.

10- Bölgeler arası gelişmişlik dengesizliklerinin ortadan kaldırılması için ayrıca bir kalkınma fonu oluşturulmalıdır.

Türkiye'nin kronikleşmiş sorunlarının başında yer alan bölgeler arası gelişmişlik farkının büyüklüğü sorunu, Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinde de ele alınan önemli sorun başlıklarından birini oluşturmaktadır. AB'nin izlediği bölgeler politikası, esas itibarıyla bu sorunu AB ölçeğinde çözümlen bir politik araç olarak belirlemektedir. AB, oluşturduğu fonlar vasıtasıyla bu sorunu çözmeye çalışmaktadır. Türkiye de, benzeri bir yöntemle oluşturacağı kalkınma fonuyla bölgeler arası gelişmişlik farkını gidermeye çalışmalıdır.

YARGI

1- Yargının bağımsızlığı ilkesinin yanı sıra yargının tarafsızlığı ilkesine açık vurgu yapılmalıdır.

Yargının bağımsızlığı ilkesinin temel amacı, yargının tarafsızlığını sağlamaktır. Bu yönüyle yargı bağımsızlığı ilkesi, yargının tarafsızlığını sağlamaya yönelik bir araç-ilkedir. Yargının bağımsızlığı ilkesi bizatihi bir amaç değildir; yargının tarafsızlığına hizmet ettiği derecede önemli ve anlamlı bir ilkedir. Asıl amaç, yargının tarafsızlığı olduğuna göre, araç olan bağımsızlığa yer verip, amaç olan tarafsızlığa yer vermemek doğru değildir. Bu sebeple, yeni anayasada yargının bağımsızlığı ilkesinin yanı sıra mutlaka yargının tarafsızlığı ilkesine de yer verilmeli ve önemine binaen bu ilkeye açık vurgu yapılmalıdır.

2- Yargısal denetim, hukuka uygunluk denetimi ile sınırlı tutulmalı, yerindelik denetimi yapılmamalıdır.

Yargısal denetimin sadece hukuka uygunluk denetimi ile sınırlı olduğu hususu yeni anayasada açıkça ifade edilmelidir. Esas itibarıyla yargısal denetim, niteliği gereği hukuka uygunluk denetimiyle sınırlıdır. Bu husus anayasada ifade edilmese de, kendiliğinden dikkate alınması zorunlu bir ilkedir. Ne var ki, Türkiye’de yargı pratiğine göz atıldığında, yargının, çoğu kez hukuka uygunluk denetiminin sınırlarını aşarak yerindelik denetimi yaptığı görül-

mektedir. Yargının bu yaygın tavrından dolayı, söz konusu kurala anayasada açıkça yer vermek gerekir.

3- Doğal yargı ilkesi gereğince özel yetkili mahkemeler oluşturulmamalıdır.

1961 Anayasasıyla kurulan ve 1982 Anayasasıyla devam ettirilen Devlet Güvenlik Mahkemeleri, 2004 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliğiyle kaldırılmış; ancak bunun yerine Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri kurulmuştur. DGM'lerin devamı niteliğinde olan, yargılama usulleri ve görev alanları itibariyle çok büyük ölçüde aynı olan, ismi dışında DGM'lerle arasında bir fark olmayan Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri, doğal yargı ilkesine ve adil yargılama hakkına aykırılık arz etmektedir. Verdiği kararlarla DGM'leri ve hatta Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerini aratmayan Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemelerinin ve benzeri niteliğe sahip olacak özel yetkili mahkemelerin kurulmasına yeni anayasayla bir yasak getirilmelidir.

4- Hâkimler ve savcılar yüksek kurulları birbirinden ayrılmalıdır. Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı müsteşarı hâkimler yüksek yargı kurulu oluşumunda yer almamalıdır.

Hâkimlik ve savcılık meslekleri üstlendikleri görevler ve konuları itibariyle birbirinden farklı olan iki ayrı meslek grubudur. Yargılama faaliyetinin üç unsurundan ikisini teşkil eden iddia ile karar makamlarının mahiyetleri farklıdır. Kamu adına iddiada bulunan

savcı, tıpkı savunma makamı gibi bir taraftır. Oysa karar merciini oluşturan hâkimin tarafsızlığı esastır. Aralarındaki bu önemli fark nedeniyle, tıpkı 1961 Anayasası'nda olduğu gibi, her iki meslek grubu için ayrı ayrı idari mahiyette yüksek kurulların oluşturulması gerekir. Adalet Bakanı ve/veya Adalet Bakanlığı müsteşarı savcılar yüksek kurulunda yer alabilirken, hâkimler yüksek kurulunda yer almaları düşünülemez. Zira böylesi bir oluşumun hâkimlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesine gölge düşürücü bir potansiyeli mevcuttur.

5- Yüksek yargı kurullarının demokratik meşruiyetini güçlendirebilmek amacıyla üyelerin en az yarısı nitelikli çoğunluk şartıyla parlamento tarafından seçilmelidir.

Yüksek yargı kurullarının sadece yargı mensuplarının iradeleleriyle seçimini öngören kooptasyon usulünün, yargının kendi içine kapanma ve korparatist bir yapıya bürünme tehlikesini kendi içinde barındırdığı, Türkiye'nin yaşadığı tecrübeyle sabit olan bir gerçektir. Bu nedenle ilgili kurulları, toplumsal değişim ve gelişime açık yapılar haline getirmek gerekir. Bunun en doğru yolu, toplumsal değişim ve gelişimin en fazla kendisini gösterdiği kurum olan parlamentonun bu sürece dahil edilmesidir. Yüksek yargı kurullarının temsili niteliğini arttırmanın ve bu kurulları demokratik meşruiyetle güçlendirmenin yolu da, kurul üyelerinin en az yarısının parlamento marifetiyle seçilmesinden geçer. Ancak, üye seçiminde çoğulculuğun sağlanabilmesi için, basit bir çoğunluk değil, nitelikli bir çoğunluk aranmalıdır.

6- Yüksek yargı kurulları çoğulcu bir yapıya kavuşturulmalı, farklı kaynaklardan üyelerin seçilebilmesi mümkün kılınmalıdır.

Yüksek yargı kurulları, yargısal faaliyet gösteren birimler değil, idari kararlar alan yönetsel kurullardır. Bu nedenle ilgili kurulların sadece hâkim ve savcılardan oluşan bir yapı olmaları gerekli olmadığı gibi, böylesi bir tercih aynı zamanda yanlıştır da.

Yüksek yargı kurullarının kendi içine kapalı korporatist yapılar haline gelmelerini engellemek için çoğulcu bir yapıya kavuşturulmalı ve üyelerinin farklı alanlardan seçilmesi yoluna gidilmelidir. Bu çerçevede; idareciler, avukatlar, akademisyenler ve insan hakları alanında gönüllü faaliyet gösteren insan hakları aktivistleri de bu kurullara üye olarak seçilebilmelidirler.

7- Yüksek yargı kuruluna yargı mensuplarınca kendi aralarından seçilecek üyeler adil temsil esasına göre belirlenmesi için seçimlerde her bir üyenin yalnız bir adaya oy vermesi esas alınmalıdır.

1982 Anayasası'nda 2010 yılında gerçekleştirilen değişiklikle, HSYK'ya yargı mensuplarının kendi aralarından üye seçimi öngörülmüş; seçimlerde ise her bir yargı mensubunun ancak tek bir adaya oy vermesi esas kabul edilmiştir.

Ancak bu hüküm Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilince, her bir yargı mensubunun HSYK'ya seçilecek üye sayısınca

adaya oy kullanılması yöntemine geri dönmüştür.

Böylece, yargı mensuplarının blok şeklinde oy kullanabilmelerinin önünü açmıştır. Nitekim HSYK üyeliği için yapılan seçimlerde kullanılan blok oylarla aynı dünya görüşüne ve felsefi inanca sahip olan adaylar üye olarak seçilmişler ve arzu edilen çoğulculuk sağlanamamıştır.

Yüksek yargı kurullarında çoğulculuğun sağlanabilmesi amacıyla, bu kurullara üyelik için yapılan seçimlerde her bir yargı mensubunun ancak tek bir adaya oy verebileceği esası yeni anayasada kabul edilmelidir.

8- Adli yargıya paralel bir askeri yargı olmamalı, askeri yargı askeri disiplin mahkemeleriyle sınırlı olarak düzenlenmelidir.

Türkiye’de askeri vesayet rejiminin bir parçası olarak, adli yargıya paralel olarak oluşturulmuş olan askeri yargıya son verilmelidir. Yargının birliği, hukukun üstünlüğü ve demokratik devlet ilkeleri bakımından kabul edilemez olan bu yargı ikiliğine son vermek, sivil-asker ilişkilerinin normalleşmesine de hizmet edecektir.

Bu amaçla askeri yargı, birçok demokratik ülke anayasasında olduğu gibi, sadece disiplin mahkemeleriyle sınırlı olarak düzenlenmelidir. Bunun yeni anayasada ifade edilmesi, hem mevcut yapının tasfiye edilmesi ve hem de ilerleyen dönemlerde kanuni düzenlemelerle tekrardan paralel bir askeri yargının oluşturulmasını önlemek açısından bir gerekliliktir.

9- Savunma mesleğinin yargının kurucu unsuru olduğu hususuna yeni anayasada yer verilmelidir.

Yargılama faaliyeti üç unsurdan oluşur: Savunma, iddia ve karar. Adil bir yargılama faaliyetinin yürütülmesinde her üç unsur da büyük önem taşımaktadır. Bunlardan herhangi birinin yokluğu ya da zayıflığı halinde yargılama faaliyeti eksik yürütülmüş olur ki, bu durumda adil bir yargılamadan söz etmek de mümkün olamaz.

Yargılama faaliyetinin iki unsuruna anayasada yer verip, üçüncü unsuru olan savunmaya yer vermemek, büyük bir eksikliktir. Bu nedenle, savunma mesleğinin, yargının kurucu unsuru olduğuna ilişkin bir hükme anayasada mutlaka yer verilmelidir.

10- Sayıştay, mali konularda denetim yapan bir yüksek mahkeme olarak düzenlenmelidir.

Sayıştay'ın gerçekleştirdiği denetim faaliyeti, özü itibarıyla bir yargısal faaliyet olduğundan, Sayıştay'ın mali konularda denetimin işlevini yerine getiren bir yüksek mahkeme olarak düzenlenmesi yerinde bir tercih olacaktır.

11- Anayasa Mahkemesi çoğulcu bir yapıya kavuşturulmalı, üyelerinin en az yarısı meclis tarafından nitelikli çoğunlukla seçilmeli, seçilecek diğer üyeler için de doğrudan seçim yöntemi kabul edilmelidir.

Yasama organının iradesini anayasaya uygunluk açısından de-

netleyen ve bu işlevi nedeniyle “negatif kanun koyucu” olarak değerlendirilen Anayasa Mahkemesi’nin çoğulcu ve demokratik bir yapıya kavuşturulması büyük önem taşımaktadır. Anayasa Mahkemesi’ni demokratik meşruiyetle güçlendirmek amacıyla, üyelerinin en az yarısının meclis tarafından seçilmesi esası benimsenmelidir. Ancak, bu seçimin tek başına meclisteki çoğunluk grubuna bırakılmasının doğurabileceği sakıncaları önleyebilmek için, üye seçiminde nitelikli bir çoğunluk aranmalıdır.

Anayasa Mahkemesi’nin çoğulcu bir yapıya kavuşturulması için atılması gereken bir diğer adım, üyelerin farklı kaynaklardan seçimine özen göstermek olmalıdır. Yüksek yargı organları tarafından seçilecek üyelerin ise doğrudan seçim yöntemiyle seçilmeleri kabul edilmelidir.

12- Anayasa mahkemeleri üyelerinin görev süresi sınırlı olmalıdır.

Anayasa Mahkemesi üyelerinin emeklilik yaşına kadar görevde kalması, mahkemenin kendisini yenileyememesi ve toplumsal gelişmelere ayak uyduramaması gibi önemli sakıncalara yol açabilmektedir.

Bu sebeptendir ki, anayasa yargısı sistemini benimsemiş birçok demokratik ülkede anayasa mahkemesi üyelerinin görev süreleri sınırlı tutulmuştur. Yine aynı sebeple, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 14. Protokolün 2. maddesiyle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargıçlarının 9 yıllığına ve bir defaya

mahsus olarak seçilip görev yapmaları öngörülmüştür. Aynı gerekçelerle, Türkiye’de de Anayasa Mahkemesi üyelerinin görev sürelerinin sınırlı tutulması doğru olacaktır.

13- Anayasa mahkemesinin etkin ve verimli çalışabilmesi için gerekli mekanizmalar oluşturulmalıdır.

Yeni anayasayla birlikte Anayasa Mahkemesi’nin yetki ve görev alanının genişleyeceği ve buna bağlı olarak iş yükünün artacağı dikkate alındığında, Anayasa Mahkemesi’nin bu ağır iş yükünün altından kalkabilmesi ve etkin ve verimli bir biçimde çalışabilmesi için yeni mekanizmaların oluşturulması gerekir.

14- Anayasa mahkemesine dava açabilecekler geniş tutulmalı; mecliste grubu bulunan bütün siyasi partiler ile bölge kamu idaresine de bu yetki tanınmalıdır.

1982 Anayasası, Anayasa Mahkemesi’ne dava açma yetkisine sahip olanları çok sınırlı tutmuştur. Ana muhalefet partisi olmayıp mecliste grubu bulunan siyasi partilere bu yetkinin tanınmamış olması, parlamentodaki çoğunluk iradesinin anayasal yargısal denetiminin etkinliğine gölge düşürmektedir. Mecliste grubu bulunan siyasi partilerin yasama faaliyetine aktif katıldıkları nazara alındığında, bu siyasi partilere de Anayasa Mahkemesi’ne iptal davası açma yetkisinin tanınması gerektiği sonucuna varmak mümkündür.

Öte yandan, merkezi kamu idaresi ile yerel kamu idareleri arasında ortaya çıkabilecek muhtemel yetki uyuşmazlıklarını giderme görevinin Anayasa Mahkemesi'ne bırakılmış olması ve buna ilave olarak, parlamentonun özellikle kamu hizmetlerinde yetkili idari birimleri belirlemeye yönelik kanunlar çıkarabilmesi ihtimali karşısında, bölge kamu idaresine de dava açma yetkisinin tanınması gerekir.

